

SKUPNI NALAZ MLETAČKOG NOVCA IZ DOBRE VODE KOD BENKOVCA

Mr. sc. Tomislav Šeparović, viši kustos
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
Hr - 21000 Split, S. Gunjače b.b.
tomislav.separovic@st.t-com.hr

UDK: 737.1 (497.5 Benkovac) "14/15"
izvorni znanstveni rad
primljeno: 1. 12. 2005.
prihvaćeno: 15. 12. 2005.

U radu se prvi put objavljuje skupni nalaz mletačkog novca iz Dobre Vode kod Benkovca. Riječ je o slučajnom nalazu iz godine 1929. otkupljenom za Arheološki muzej u Splitu. Nalaz je sadržavao ukupno 38 primjeraka srebrnog novca mletačkih duždeva iz druge polovine 15. i početka 16. stoljeća. Među njima najmlađi su primjerci dužda Leonarda Loredana, koji predstavljaju terminus post quem za određivanje vremena kada su novci sakriveni. Nalaz se može objasniti teškom političkom situacijom na početku 16. stoljeća kada zaleđem dalmatinskih gradova pustoše Osmanlije, osobito nakon pada Knina i Ostrovice, važnih obrambenih uporišta na tlu pod vlašću hrvatsko-ugarskih vladara.

Ključne riječi: skupni nalaz, mletački novac, Osmanlije, Dobra Voda, Vrana.

Skupni nalazi novca spadaju među najvrjednija, a često i jedina svjedočanstva o gospodarskim i političkim prilikama u krajevima iz kojih potječu. Njihovom detaljnom analizom možemo doći do različitih spoznaja vezanih za optjecaj novca, a možemo dokučiti i povijesne okolnosti u okviru kojih su dospjeli u zemlju. Stoga je prikupljanje podataka o skupnim nalazima novca i njihova pravilna obrada i dokumentiranje od iznimne važnosti za proučavanje prošlosti nekoga kraja.

Novac iz skupnog nalaza o kojem će u ovome radu biti riječi poznat je samo iz prepiske između don Mate Klarića, kustosa ondašnjeg Muzeja hrvatskih starina (danas Muzej hrvatskih arheoloških spomenika) i Mihovila Abramića, ravnatelja Arheološkog muzeja u Splitu. Riječ je o 38 primjeraka srebrnog mletačkog novca koji potječe iz Dobre Vode, ravnokotarskog sela smještenog između Pristega i Stankovaca, jugoistočno od Benkovca.¹ Novac je pronašao Križan Vukić iz Dobre Vode, u, kako se navodi, "ruševinama starog kućišta". U želji da ga proda, nalaznik je novac odnio don Mati Klariću, koji je u ljeto 1929. godine istraživao na značajnom starohrvatskom lokalitetu Šopot kod Benkovca. Klarić, sam očito nezainteresiran za otkup tog novca, šalje ponudu u Arheološki muzej u Split, M. Abramiću. Abramić nije bio zadovoljan ponudjenom cijenom i predložio je drugu, znatno nižu. Pregovori s nalaznikom ipak su na koncu dali rezultata, nađeno je kompromisno rješenje, pa su novci konačno otkupljeni dana 8. travnja 1930. godine za 444 dinara.² Kakva je, međutim, njihova daljnja sudbina, nije poznato. Vjerojatno su se pomiješali s ostalim mletačkim novcem koji se u Arheološkome muzeju u Splitu čuva bez podataka o

¹ U arhivu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika nalazi se još zanimljivih podataka o skupnim nalazima mletačkog novca. Podatke mi je ljubazno ustupio kolega Mate Zekan pa mu ovom prilikom zahvaljujem. Prema priznanici od 26. listopada 1909. godine za Muzej su otkupljena 54 primjerka srebrnog novca dužda Francesca Foscarija pronađena podno gradine Raduklije kod Drvara. Za taj novac nalazniku je plaćeno 20 kruna. O otkupu mletačkog novca svjedoče dvije priznanice od 7. ožujka 1936. godine. Na njima se spominje otkup ukupno 13 primjeraka srebrnog novca dužda Gradeniga pronađenih na položaju Brižine u Suhom Polju kod Kijeve. Budući da su novce neovisno jedna o drugoj isti dan donijele dvije osobe vjerojatno, je riječ o skupnom nalazu koji je raspršen. O ostalim skupnim nalazima mletačkog novca vidi u: Mirnik 1981.

² Ovaj se podatak nalazi u arhivu Arheološkog muzeja u Splitu.

mjestu i okolnostima nalaza, pa se točno ne može utvrditi o kojim je primjercima riječ. Stoga nam ostaje da zaključke o ovom skupnom nalazu donesemo na temelju podataka iz sačuvanih pisama kojih tekstove donosimo u izvornom obliku. Oba pisma čuvaju se u arhivu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika.

Benkovac, 8. 9. 1929.

Upraviteljstvu Državnog Arheološkog Muzeja u Splitu

Danas me je saletio Križan Vukić p. Mijata iz Dobre Vode da bi mu otkupio ili barem preporučio gdje bi mogao prodati 38 komada srebrnih starinskih mletačkih novaca, koje je prošle godine našao u ruševinam starog kućišta u pomenutom selu.

Kako mi je poznato da se je To Upraviteljstvo za isti novac svojedobno zanimao, obećao sam vlasniku novca da ću pisati u svrhu nabave, što ovim evo i činim. Vlasnik pita za svaki komad x15 Dinara. Najviše ih je (12) od dužda Moceniga, (8) od L. Loredana, (6) A. Barbarigo, (6) od N. Marcelli, (5) sa natpisom Patronus Nicolaus te (1) And. Vendramin.

U slučaju da gornji naslov reflektira na kupnju ovog nalaza, neka izvoli uoblastiti potpisanoga kretom pošte, dok se ovdje nalazi u svrhu šopotskih iskapanja.

Sa štovanjem

Don Mate Klarić Kustos Kninskog muzeja

Split, 11. 9. 1929.

Po komadu najviše 10 din, svega dakle 380 din. Platilo sam nedavno u Splitu za mnogo starije mletačke dobro ušćuvane srebrne novce 5 - 6 din. po komadu. Javite mi molim odluku vlasnika.

Još jednom Vam hvala i Vam pozdrav!

Dr Mihovil Abramić, direktor muzeja

Iz Klarićeva pisma vidljivo je da je riječ o ukupno 38 primjeraka novca, a zastupljeni su sljedeći duždevi:

(CNI = Corpus nummorum italicorum)

Nicolo Tron			
1 -			
5 Ar	1471-1473	Venezia	CNI VII, str. 144-148.
Nicolo Marcello			
6 -			
11 Ar	1473-1474	Venezia	CNI VII, str. 150-154.
Andrea Vendramin			
12 Ar	1476-1478	Venezia	CNI VII, str. 159-163.
Mocenigo ?			
13 -			
24 Ar	2.p.15.st.	Venezia	CNI VII ?
Agostino Barbarigo			
25 -			
30 Ar	1486-1501	Venezia	CNI VII. str. 181-201.
Leonardo Loredan			
31 -			
38 Ar	1501-1521	Venezia	CNI VII, str. 203-228.

Što se tiče brojčano najzastupljenijeg novca dužda Moceniga, a s obzirom na slijed novca ostalih duždeva u ovoj ostavi, najvjerojatnije je riječ o kovovima jednog ili pak oba dužda Pietra (1474.-1476. godine) i Giovannija (1478.-1485. godine) Moceniga.

O kojim je srebrnim nominalama riječ možemo samo pretpostavljati, budući da se novci u pismima potanje ne opisuju. Iznimka je najstariji primjerak dužda N. Trona, za koji prema punom imenu u legendi koju, premda nespretno navodi Klarić, možemo zaključiti da je riječ o liri po duždu nazvanoj *Trono* ili pak o pola lire.³ Nama su svakako najzanimljiviji novci dužda Leonarda Loredana kojih je u ovoj ostavi bilo ukupno osam, jer je to najmlađi pronađen novac, te je on stoga *terminus post quem* za vremensko određivanje ostave. U ovom razdoblju emitiran je srebrni novac različitih vrijednosti. Najveća nominala bila je *Mocenigo*, odnosno lira u vrijednosti od dvadeset solada. Njezina polovična vrijednost zvala se *Marcello* ili pola lire, a još su kovani srebrni novci u vrijednosti od šesnaest, osam i četiri solda, te srebrni soldini.⁴ Na mletačku monetarnu politiku u doba dužda Leonarda Loredana utjecali su različiti politički čimbenici, no za kronološko i povijesno vrednovanje skupnog nalaza iz Dobre Vode to zapravo nije bitno, pa se time na ovome mjestu nećemo baviti.

Skupni nalaz mletačkog novca iz Dobre Vode treba promatrati u ozračju osmanskih nasrtaja na Dalmaciju koji su u drugoj polovini 15. stoljeća bivali sve češći, osobito nakon tragičnih događaja na Krbavskom polju godine 1493., kada je u poznatoj bici s Osmanlijama predvođenim bosanskim Jakub pašom stradao najveći dio hrvatskog plemstva. U to doba selo Dobra Voda nalazilo se u graničnom području prostora pod vlašću hrvatsko-ugarskih vladara i mletačkog teritorija u Ravnim kotarima, točnije Vranskog distrikta.⁵ Te političke granice zacrtane još godine 1409., koje su desetljećima bile predmetom sporova i sukoba između Mletačke Republike, s jedne, i hrvatsko-ugarskih vladara, s druge strane, u novonastalim prilikama krajem 15. i početkom 16. stoljeća sve više gube na značenju. Od tog vremena ovaj prostor dijeli zajedničku tužnu sudbinu, te ga moramo razmatrati kao cjelinu.⁶ U gradove na obali tada se pred osmanskim pustošenjima slijevaju kolone izbjeglica, kako s mletačkoga tako i s hrvatsko - ugarskoga teritorija. Strah i paniku kod osiromašenoga i slabo zaštićenog stanovništva još su više povećavali način i taktika osmanskih upada, pri čemu su se po svojoj okrutnosti posebno isticali akindžije - laki i brzo pokretljivi konjanici koji bi munjevito prodirali na nezaštićeni teritorij, pljačkali, palili, hvatali ljude i odvodili ih u roblje.⁷ Nema sumnje da je za jednog od takvih iznenadnih i zastrašujućih prodora neki stanovnik Dobre Vode, prisiljen žurno napustiti selo i strahujući za svoju sudbinu, sakrio novac.⁸ To se moralo dogoditi za vrijeme ili neposredno nakon dužda Leonarda Loredana, koji je i stupio na dužnost u jeku mletačko-osmanskog rata započetog godine 1499. U to doba Osmanlije su u nekoliko navrata pustošili Ravnim kotarima. Treba reći da su se u svojim prodorima najčešće koristili starom lučkom cestom, koja je prolazila samo nešto sjevernije od područja u kojem se nalazi selo Dobra Voda. To znači da je svaki njihov prodor značio opasnost i za stanovnike toga sela, te ih prisiljavao da se sklone na sigurno. Teško da im je sigurnost mogla jamčiti utvrda u Vrani čiji je pad u osmanske ruke bilo samo pitanje vremena. Prema nekim izvorima ta je utvrda početkom 16. stoljeća bila u prilično ruševnom stanju, s malobrojnom posadom, slabo organiziranom opskrbom i veoma nezdravom vodom.⁹

Premda je krajem godine 1502. utanačeno primirje, a dvije godine kasnije i mir između Osmanskog Carstva i Venecije, Osmanlije ga nisu poštivali. Tako je godine 1506. zabilježen jak napad osmanskih odreda na zaleđe Šibenika, a početkom godine 1510. opustošeno je zaleđe Zadra.¹⁰ U travnju iste godine Osmanlije provaljuju do Nadina, a u prosincu godine 1511. osamsto osmanskih konjanika ponovo harači po zadarskoj okolici.¹¹ U drugom desetljeću 16. stoljeća Osmanlije nekoliko puta napadaju i pljačkaju po-

³ U doba N. Trona kuju se i srebrni soldini na kojima nije duždevo puno ime. O tome vidi u: Papadopoli 1907, str. 10-12

⁴ Papadopoli 1907, str. 103-109

⁵ O prostoru i položaju srednjovjekovnog sela Dobra Voda vidi u: Smiljanić 1995-1996, str. 217

⁶ Zadar 1987, str. 179

⁷ Potanje o akindžijama vidi u: Kruhek 1995, str. 55 - 57

⁸ Kad govorimo o vlasniku novca, moramo ostaviti mogućnost da je riječ o vojnom plaćeniku. Poznato je, naime, da su mnogi plaćenici zbog lošeg stanja i opskrbe utvrda radije boravili u selima. Stoga nije isključeno da je skupni nalaz iz Dobre Vode zapravo vojnička plaća, pa je prava šteta što nije moguće utvrditi nominale.

⁹ Traljić 1971, str. 350

¹⁰ Zadar 1987, str. 188

¹¹ Zadar 1987, str. 188

sjede hrvatskih velikaša, ali i prostore oko gradova Šibenika, Trogira i Splita.¹² Godine 1520. oni ponovno ulijeću u Ravne kotare, a pustoše i frankopanske i krbavske posjede.¹³ O snažnom osmanskome pritisku na mletačke posjede u zaleđu Zadra, poglavito u prva dva desetljeća 16. stoljeća, govori podatak o ulaganju znatnih sredstava za bolju opskrbu i utvrđivanje nekoliko uporišta, među kojima je i Vrana.¹⁴ Za nas je možda posebno zanimljiv događaj od dana 21. prosinca 1520. godine. Toga dana 500 - 600 osmanskih konjanika prodire prema Zadru do tada neuobičajenim putem, ispod Vranskog jezera, kada je opljačkano nekoliko sela i odvedeno mnogo sužnjeva iz Vranskog distrikta.¹⁵ Možda je upravo taj događaj bio uzrokom bijega stanovnika Dobre Vode, među kojima je jedan odlučio svoj novac skloniti na sigurno do povratka. Nije isključeno da se to dogodilo i koju godinu nakon dužda Loredana, prilikom pada Knina, Skradina i Ostrovice, važnih obrambenih uporišta na hrvatskom tlu, nakon čega je ovaj prostor prepušten na milost i nemilost osmanskim osvajačima.

Bez obzira kada je ta ostava nastala, skupni nalaz mletačkog novca iz Dobre Vode živo je svjedočanstvo o duševnom stanju stanovnika toga kraja u prvim desetljećima 16. stoljeća. Strah i nesigurnost koji su tada zavladaali pred osmanskome silom uvjetovali su da se stanovništvo Ravnih kotara sve više povlačilo prema obali, a oni koji su ostajali, morali su svakog trenutka biti spremni na hitnu evakuaciju. U okviru novonastalih povijesnih prilika trebamo shvatiti vlasnika srebrnjaka iz Dobre Vode koji je, prisiljen brzo napustiti ovaj kraj, svoj novac sakrio u nadi da će se jednog dana vratiti. Premda dokumenti svjedoče da se stanovništvo nakon osmanskih pustošenja vraćalo na svoja ognjišta, to očito nije bio slučaj s vlasnikom novca. O njegovoj tužnoj sudbini možemo samo nagađati, pri čemu nemamo puno izbora. On je ili umro u progonstvu ili je dospio u osmansko sužanjstvo.

POPIS LITERATURE:

Kruhek 1995

M. Kruhek, *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb 1995.

Mirnik 1981

I. Mirnik, *Coin Hoards in Yugoslavia*, BAR International Series 95, Oxford 1981.

Papadopoli 1907

N. Papadopoli, *Le monete di Venezia*, Venezia 1907.

Smiljanić 1995-1996

F. Smiljanić, *Teritorij i granice Lučke županije u ranom srednjem vijeku*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 22 (1995-1996), Zadar 1997, 205-259

Traljić 1971

S. M. Traljić, *Vrana i njezini gospodari u doba turske vladavine*, Radovi Instituta JAZU 18, Zadar 1971, 343-377

Traljić 1973

S. M. Traljić, *Tursko mletačke granice u Dalmaciji u XVI i XVII st.*, Radovi Instituta JAZU 20, Zadar 1973, 447-458

Zadar 1987

Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797 (grupa autora), Zadar 1987.

¹² Zadar 1987, str. 188

¹³ Zadar 1987, str. 189

¹⁴ Traljić 1973, str. 448

¹⁵ Traljić 1971, str. 351

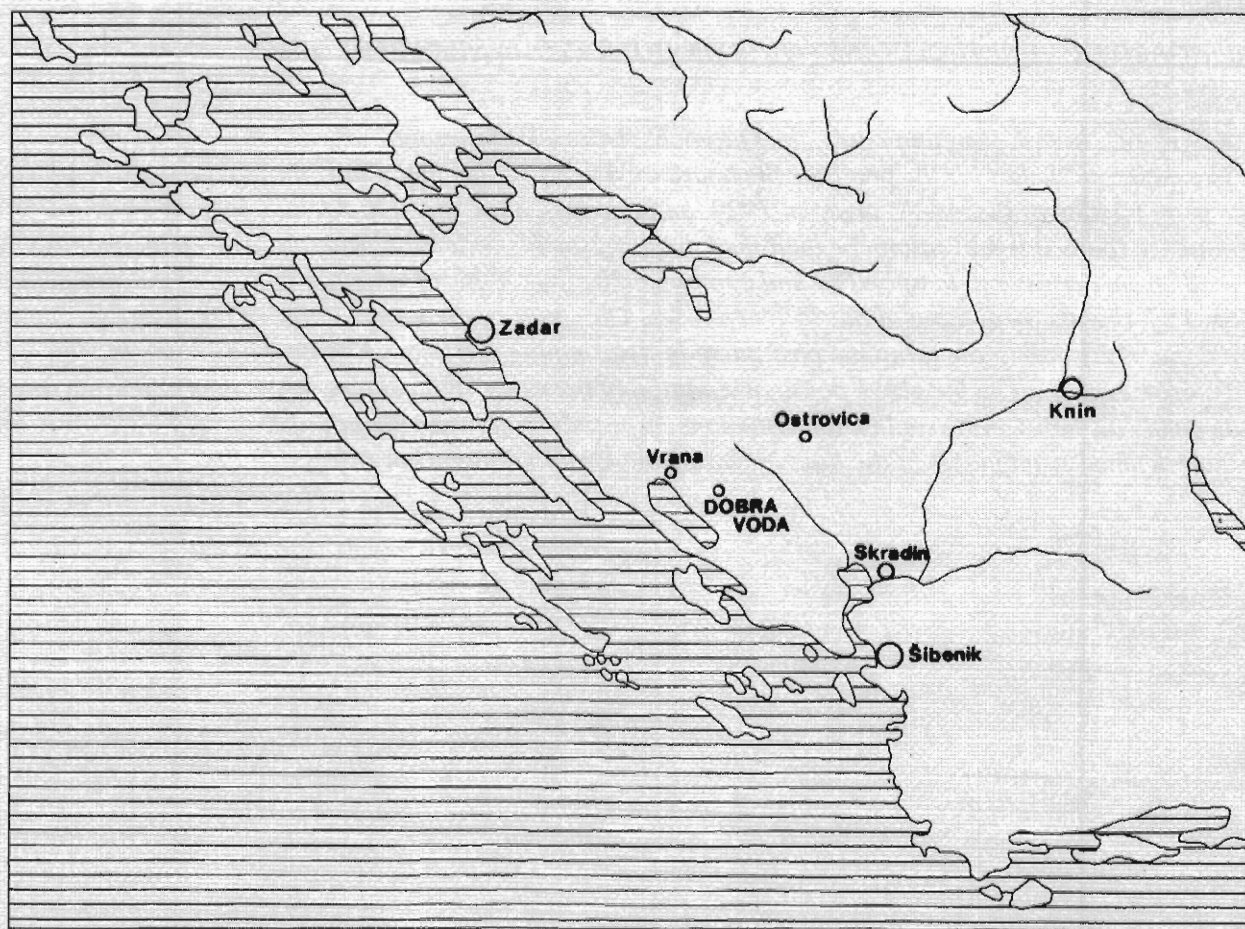
Summary

THE HOARD OF VENETIAN COINS FOUND IN DOBRA VODA NEAR BENKOVAC

Key words: hoard, Venetian coins, the Ottomans, Dobra Voda, Vrana.

The paper publishes for the first time the hoard of Venetian coins found in Dobra Voda, near Benkovac. This is an incidental discovery, made in 1929, and purchased for the Split Archaeological Museum. Unfortunately, today this find cannot be identified in the museum's collection, wherefore any conclusions may be made from archives data only. The find contained 38 silver coins of Venetian dodes of the second half of the 15th and the beginning of the 16th centuries. The latest of them were coins of the dodeg Leonardo Loredano, constituting the terminus post quem in determining the time when the coins were hidden. The find can be explained by the grave political situation in the early 16th century, when the Dalmatian towns hinterland was being destroyed by the Ottomans, especially following the fall of Knin and Ostrovica, important defence strongholds in the lands ruled by the Croato-Hungarian rulers.

Translated by: D. Kečkemet

*Karta s označenim položajem sela Dobra Voda
(crtič: Nada Šimundić Bendić)*

Srebrne nominale dužda Leonarda Loredana
(preuzeto iz: Papadopoli 1907.)